

Δράσεις ενίσχυσης της ελληνομάθειας για παιδιά νηπιαγωγείου και δημοτικού σχολείου

Χαρά Δαφέρμου και Μαρία Σφυρόερα

Γεια σας και από μας.

Είδατε και ακούσατε στο video που προηγήθηκε νεαρές εκπαιδευτικούς, που ανήκουν στη μειονότητα και την πλειονότητα, να μιλούν για τη δουλειά τους στο πλαίσιο του προγράμματος και για την εξέλιξή τους. Όλες και όλους, όσες και όσους δουλεύουμε σε αυτή τη δράση, μας συγκινούν τόσο ο τρόπος που αποκαλύπτεται αυτή η εξέλιξη καθώς μιλούν για τις παιδαγωγικές προσεγγίσεις που υιοθετούν, γιατί αναδεικνύονται οι βαθύτερες κατανοήσεις τους, όσο και ο τρόπος που την συνειδητοποιούν και αναφέρονται σε αυτήν. Πέρα από όσα ακούσατε, αρκετές φορές, στο πλαίσιο συνεντεύξεων σε διαφορετικές στιγμές των 5 τελευταίων χρόνων του προγράμματος, αλλά και σε ιδιαίτερες μεταξύ μας συζητήσεις, έχουν αναφερθεί, με ρητό ή με άρρητο τρόπο, σε αυτήν τους την εξέλιξη. Χαρακτηριστική είναι η κατάθεση της Σιμπέλ το 2013: *«Όταν ξεκίνησα θεωρούσα ότι θα πρέπει να κάνω ένα μάθημα όπως νόμιζα ότι το κάνει το σχολείο. Πίστευα δηλαδή ότι θα έπρεπε να επιμείνω στο αλφάβητο, να μάθουν για τις εποχές, να αποστηθίσουν ποιήματα κ.λπ. Στην πορεία συνειδητοποίησα ότι τα παιδιά θα μπορούσαν να μιλήσουν περισσότερο και να θέλουν να γράψουν για θέματα που τα αφορούν, που τα έχουν ζήσει, που συνδέονται με τις εμπειρίες τους. Στα βιωματικά εργαστήρια που πραγματοποιήθηκαν στις επιμορφωτικές συναντήσεις κατάλαβα τότε εγώ μπορούσα να μιλήσω περισσότερο χωρίς φόβο και άγχος μην κάνω λάθος, τότε μπορούσα να συμμετέχω πιο ενεργά, τότε γινόμουν περισσότερο δημιουργική. Έτσι κατάλαβα πως και με τα παιδιά μπορούσα να δουλέψω με αντίστοιχο τρόπο».*

Η Σεμρά το 2014 - 15 δεν δούλεψε μαζί μας λόγω πιεσμένου χρόνου και φόρτου εργασίας σε άλλη δουλειά. Παρακολούθησε σε κάποιο σχολείο τη δουλειά των παιδιών κατά τη λήξη των μαθημάτων και έγραψε στο Skype: *«Ελπίζω να συνεχιστεί το Πρόγραμμα. Στο πρόγραμμα του σχολείου, τουλάχιστον τα παιδιά που τόσα χρόνια ξέρω γύρω μου, συχνά χάνονται. Ξεκινάνε με κενά και προχωράνε δύσκολα. Δεν μπορούν να παρακολουθήσουν το ρυθμό των μαθημάτων και χάνουν το ενδιαφέρον τους. Στο πρόγραμμα γίνονται πολύ ενδιαφέρουσες δραστηριότητες που αν τις κάνουμε όπως μας μάθατε, τότε επωφελούνται όλα τα παιδιά, και αυτά που στο σχολείο είναι παροπλισμένα. Νοιώθουν περισσότερη ασφάλεια με τον εαυτό τους κ έτσι εμπλέκονται σιγά - σιγά. Δε μένουν στο να αντιγράφουν μόνο κάτι και απλά να κουβαλάνε τη βαριά τσάντα στη μικρή τους πλάτη».*

Μετά από λίγο ήρθε και άλλο μήνυμα από τη Σεμρά:

«Κάτι άλλο επίσης πολύ σημαντικό που προσφέρει το πρόγραμμα, είναι η επαφή των παιδιών με πράγματα που δεν είχαν ευκαιρία να έχουν στο σπίτι τους. Μερικά παραδείγματα είναι, τα εξωσχολικά βιβλία κ η έννοια βιβλιοθήκη (θησαυρός για το παιδί που θέλουμε να μάθει να διαβάζει και να μαθαίνει). Επίσης είναι και οι σχέσεις που αποκτούν οι γονείς με τους δασκάλους κ τα παιδιά τους. που το πρόγραμμα είναι ανοιχτό προς τους γονείς. κ τους θέλει σαν συνεργάτες και τους σέβεται. Πολύ δύσκολα ο γονιός από τη μειονότητα θα πάει να μιλήσει με τον δάσκαλο της πλειονότητας που κάνει ελληνικά στο σχολείο.

Φυσικά δεν είναι μόνο η προσπάθεια αλλά και τα αποτελέσματα, Εγώ δεν έχω στοιχεία για την εξέλιξη των παιδιών, αυτό που έχω δει είναι ότι τα παιδιά το αγαπούν πολύ και κουβαλούν στο σπίτι κ στη γειτονιά τους το τι έμαθαν, πόσο χάρηκαν και πόση όρεξη έχουν να ξαναέρθουν. Και το θεωρώ πολύ σημαντικό».

Εξέλιξη όμως δηλώνουν και περισσότερο έμπειροι εκπαιδευτικοί:

«Άλλαξε η δουλειά μου και στο πρωινό πρόγραμμα. Παλιά τους έβαζα να διαβάζουν το κείμενο του βιβλίου με τη σειρά. Τώρα τους βάζω να διαβάζουν τις δικές τους εργασίες. Όταν διαβάζει κάποιος οι άλλοι προσέχουν και μετά λένε τη γνώμη τους και σχολιάζουν», αναφέρει η Κατερίνα (2013) με 15 χρόνια υπηρεσίας.

«Ξεκινώντας στο πρόγραμμα της ενισχυτικής κάποια πράγματα τα μετέφερα και στην πρωινή ζώνη. Είδα ότι όταν τα παιδιά κάνουν κάτι δικό τους αποδίδουν πιο καλά. Όταν τους έβαζα να γράψουν κάτι στον πίνακα και να το αντιγράψουνε, κάποια παιδιά το μάθαιναν και κάποια δεν το μάθαιναν, δεν έδιναν σημασία. Δίνοντας σε κάθε παιδί όμως την ευκαιρία να κάνει κάτι δικό του, που του αρέσει και που το αφορά, που θα φαίνεται π.χ. ότι θα είναι ο Εμρέ ή θα είναι ο Τζαν και μετά θα ενώσουν τις προσπάθειές τους και θα γίνει συλλογικό αυτό και θα το έχουνε και μπροστά τους και θα παίζουν μ' αυτό, αν πρόκειται για παιχνίδι, ή θα το διαβάζουν, αν πρόκειται για βιβλίο, κι άλλος θα το διαβάσει σωστά και άλλος θα το διαβάσει στραβά και θα διορθώνει ο ένας τον άλλον... είδα τη χαρά στα παιδιά με αυτό το πράγμα», δηλώνει η Γεωργία, με 25 χρόνια υπηρεσίας (2013).

Ήταν πολύ συστηματική η επιμορφωτική διαδικασία σε όλες τις φάσεις ανάπτυξης του προγράμματος και αναπτυσσόταν σε πολλά και διαφορετικά επίπεδα: συναντήσεις με όλους με παρακολούθηση εισηγήσεων, ανάπτυξη συζητήσεων και βιωματικών εργαστηρίων ή παρουσίαση της δουλειάς τους από τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς στους συναδέλφους τους, επιτόπιες επισκέψεις, παρακολούθηση των μαθημάτων από τις επιστημονικές υπεύθυνες ή και τους/τις επόπτες/τριες και επιτόπιες συζητήσεις, καταγραφές, στην οποίες αναφέρθηκαν η Μελέκ και η Δήμητρα στο video και ηλεκτρονική ή τηλεφωνική μαζί τους αλληλεπίδραση. Αυτό το 'μοίρασμα της σκέψης' δημιούργησε με τα χρόνια μια κουλτούρα, αυτή η αλληλεπίδραση που στην αρχή τους ξάφνιαζε και τη θεωρούσαν ίσως έναν τύπο εξέτασης, τους έπεισε στην πορεία, έδειχναν να την αποζητούν και να την απολαμβάνουν, κάποτε την καθιέρωναν και μεταξύ τους. Συζητούσαν στα

διαλείμματα και στις διαδρομές – γιατί μετακινούνταν μαζί στα πιο μακρινά χωριά, οι νεαρότερες εκπαιδευτικοί οργάνωναν και συναντήσεις εκτός διαδρομών και χρόνου μαθημάτων για να μοιραστούν σκέψεις ή και να οργανώσουν έναν κοινό εκπαιδευτικό σχεδιασμό, που θα τύγχανε διαφορετικής αξιοποίησης, ανάλογα με το πλαίσιο της τάξης και τον τρόπο συμμετοχής των παιδιών. Γιατί το να ‘ακούν’ τα παιδιά ήταν μέλημα πρωταρχικό...

Στο πλαίσιο επιμορφωτικής συνάντησης εκπαιδευτικοί παρουσιάζουν τα έργα που παρήγαγαν τα παιδιά της τάξης τους και αναπτύσσουν το πλαίσιο και τη διαδικασία αυτής της παραγωγής.

Στο πλαίσιο του Προγράμματος είχαμε αναλάβει την ανάπτυξη παρεμβάσεων σε μειονοτικά και Δημόσια δημοτικά σχολεία της Θράκης εκτός του τυπικού σχολικού χρόνου, απογεύματα και κυρίως Σαββατοκύριακα. Μετά την πρώτη χρονιά στα θερινά μαθήματα δεχτήκαμε και παιδιά νηπιαγωγείου, που θα φοιτούσαν το Σεπτέμβρη στην Α' τάξη. Οι γονείς ανταποκρίθηκαν εξαιρετικά θετικά, έτσι τα μαθήματα επεκτάθηκαν σε παιδιά νηπιαγωγείου και κατά τη χειμερινή περίοδο.

Για την ανάπτυξή των μαθημάτων στηριχτήκαμε σε βασικές παιδαγωγικές αρχές – τις οποίες όπως αναφέρθηκε όχι μόνο συζητούσαμε, αλλά επιχειρούσαμε να κάνουμε πράξη στο πλαίσιο της επιμορφωτικής διαδικασίας - στοχεύοντας στα παρακάτω:

- στη δημιουργία κινήτρων προκειμένου να επιτύχουμε την ενεργή συμμετοχή των παιδιών, καθώς γνωρίζουμε ότι όταν οι μαθητές εμπλέκονται ενεργά στις δραστηριότητες που αναπτύσσονται τότε μόνο μαθαίνουν,
- στην ανάπτυξη διαδικασιών επίλυσης προβλήματος, καθώς η ενεργοποίηση της σκέψης και η επιστράτευση ήδη κατακτημένων γνώσεων ή/και βιωμένων εμπειριών στην προοπτική της αντιμετώπισης νέων προβλημάτων θεωρείται ότι υποστηρίζει τη μαθησιακή εξέλιξη όλων των παιδιών,
- στη διαμόρφωση μαθησιακού περιβάλλοντος που ευνοεί την ανάπτυξη κοινωνικών αλληλεπιδράσεων μεταξύ εκπαιδευτικού και μαθητών, αλλά και των μαθητών

μεταξύ τους, αφού αποδεχόμαστε ότι η μάθηση είναι κοινωνική διαδικασία και αναπτύσσεται σε αλληλεπίδραση με τους άλλους,

- στη διαμόρφωση μαθησιακού περιβάλλοντος που ευνοεί την ανάπτυξη πρωτοβουλιών και της αυτονομίας των μαθητών...

Νομίζω αναφέρθηκαν σε όλα τα παραπάνω οι νεαρές εκπαιδευτικοί που είδατε και ακούσατε στο βίντεο. Στόχος, όπως εύγλωττα νομίζω είπαν, ήταν τα παιδιά να θέλουν να μιλήσουν και να γράψουν ελληνικά, να έχουν κάποιο κίνητρο για να το κάνουν καθώς στο πλαίσιο της οικογένειας και της μικρής τους κοινότητας δεν προκύπτει αυτή η ανάγκη...

Δεν ήμασταν μόνες μας σε αυτή την προσπάθεια. Πέρα από την έμπνευση και τη θετική αλληλεπίδραση που προσέφεραν οι επιστημονικές υπεύθυνες του Προγράμματος και η επικεφαλής ομάδα, που θέλουμε να τις ευχαριστήσουμε και από αυτή τη θέση για αυτή την εμπειρία, πολύτιμη ήταν και η συμβολή των συνεργάτιδων και των συνεργατών μας. Η Βίκη Λαγοπούλου, η Σοφία Μώραλη, η Σούλα Δημητρίου, η Φωτεινή Κωστούδη, ο Μανώλης Πατσαδάκης, η Άννα Κλώθου, ο Αχμέτ Νιζάμ και για πιο σύντομο χρονικό διάστημα η Ζωή Γαβριηλίδου και η Αμιλία Φάκου, συνέβαλαν ουσιαστικά σε όσα θα ακούσετε να παρουσιάζονται εδώ. Συνέβαλαν επίσης ουσιαστικά οι νέοι άνθρωποι των ΚΕΣΠΕΜ και του κεντρικού γραφείου του Προγράμματος, που στήριζαν κάθε μας ενέργεια. Κι ακόμη αναπτύσσονταν συνεργασίας μεταξύ των επιστημονικών υπευθύνων διαφορετικών δράσεων.

Προκειμένου λοιπόν τα παιδιά να θελήσουν να μιλήσουν και να γράψουν ελληνικά, **σε ό,τι αφορά τις μικρότερες ηλικίες** εστίασαμε κυρίως στο να γνωριστούν και να δεθούν μεταξύ τους και να μάθουν να δουλεύουν ομαδικά επεξεργαζόμενα κοντινά τους θέματα, που τα κινητοποιούσαν να μιλήσουν, να θελήσουν να μοιραστούν σκέψεις και εμπειρίες: ασχολήθηκαν με την οικογένεια και είπαν ποιοι αποτελούν τη δική τους οικογένεια και τι κάνουν με κάθε μέλος της, ασχολήθηκαν με τον εαυτό τους, που τα ενδιαφέρει ιδιαίτερα, μίλησαν για τα αγαπημένα τους.

Στην αριστερή φωτογραφία ο Οζάι έχει ζωγραφίσει το σπίτι του και την οικογένειά του, αλλά και το σπίτι της Φατμά που γειτονεύει με το δικό του. Και στη δεξιά ο Ερέν επιχειρεί να συμπληρώσει το πορτραίτο του.

Στο πλαίσιο των διαδικασιών που αναπτύσσονται, από πολύ μικρή ηλικία μαθαίνουν επίσης να παρουσιάζουν τα έργα τους σε όλη την ομάδα.

Μαθαίνουν επίσης να συμμετέχουν σε συλλογικά έργα, αλλά και να μιλούν για τη συμβολή τους σε αυτά, όπως φαίνεται στις φωτογραφίες που ακολουθούν.

«Απέκτησαν θάρρος», είπε για τα παιδιά του νηπιαγωγείου που είχε στην ομάδα της η Νεδιμέ σε μία περσινή μας συζήτηση. «Φαντάζομαι θα τολμούν να μιλάνε και στην Α΄ τάξη». «Τι θα τολμούν;» παρενέβη η Αϊσέ. «Φοβάμαι ότι θα πετάγονται!». Σε αυτό το θάρρος που αποκτούν στον να μιλάνε αναφέρθηκε και ο Σουκρή, εκπαιδευτικός του τουρκόφωνου προγράμματος σε μειονοτικό Δ.Σ., κατατάσσοντάς το στα σημαντικά οφέλη που έχουν τα παιδιά που παρακολουθούν το Πρόγραμμα. «Το πρόγραμμα προσφέρει κάτι διαφορετικό», είπε. «Δεν είναι σαν το σχολείο ή το φροντιστήριο. Οι γονείς είναι μαθημένοι να βλέπουν εργασία στο σπίτι. Στο Πρόγραμμα μαθαίνουν περισσότερο τη γλώσσα. Αναπτύσσουν τον προφορικό λόγο. Το σχολείο δίνει βάση μόνο στη γραφή. Το πρόγραμμα με τις δραστηριότητες που

αναπτύσσει βοηθάει τα παιδιά να μιλήσουν τη γλώσσα, να εκφραστούν στα ελληνικά, να επικοινωνήσουν, να συζητήσουν. Και όταν μαθαίνουν να μιλούν μπορούν να μάθουν και να γράφουν γιατί έχουν τι να πουν» (Σ,Κ, Ιούνιος 2014).

Σε σχέση με τα μικρότερα παιδιά, επειδή ήταν επιλογή του προγράμματος η εκπαιδευτικός που τα αναλάμβανε, απόφοιτος πάντα ελληνικού Πανεπιστημίου, να μιλά τη γλώσσα τους ώστε να γίνονται κατανοητά σ' όποια γλώσσα κι αν της απευθυνθούν και έτσι να νοιώθουν περισσότερο ασφαλή, κάποιος στην τάξη έπρεπε να μιλάει μόνο ελληνικά, κάποιος με τον οποίο θα ήθελαν οπωσδήποτε να επικοινωνήσουν. Και αυτός ο κάποιος ήταν η κούκλα της τάξης. Σε κάθε τάξη η κούκλα ήταν διαφορετική. Η εκπαιδευτικός την παρουσίαζε στην τάξη και η κούκλα έλεγε πώς βρέθηκε εκεί και πόσο ήθελε να συμμετέχει στις δραστηριότητές τους. Και τα παιδιά ανταποκρίνονταν σε αυτήν της την επιθυμία. Την είχαν συμμετοχή στα παιχνίδια τους, προσπαθούσαν να της εξηγήσουν ό,τι κάνουν...

ΜΕ ΤΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ ΠΑΙΔΙΑ αξιοποιήσαμε αρκετά από τα υλικά που προγράμματος¹, όπως τις ασκήσεις γραμματικής, τις καρτέλες της ιστορίας, διδακτικές προτάσεις για το μάθημα της λογοτεχνίας, τα εκπαιδευτικά προγράμματα λογοτεχνίας (www.museduc.gr)

Στις πιο μεγάλες τάξεις, στην ΣΤ΄ κυρίως και τα παιδιά που είχαν αποφοιτήσει κατά τα θερινά μαθήματα, αξιοποιήθηκαν συστηματικά τα εκπαιδευτικά υλικά «Μαθηματικά σε περιβάλλον διαμορφωμένο για αυτόνομη μάθηση και τα πειράματα φυσικής, καθώς γνωρίζαμε ότι και τα δύο αυτά υλικά προσέφεραν ευκαιρίες επιχειρηματολογίας και τεκμηρίωσης στην ελληνική γλώσσα και εκτιμήσαμε ότι θα μπορούσαν να συμβάλουν ουσιαστικά στην υποστήριξη της ελληνομάθειας των μαθητών μας. Αξιοποιώντας τα

¹ Όλα τα εκπαιδευτικά υλικά που έχουν παραχθεί στο πλαίσιο του Προγράμματος είναι αναρτημένα στην ιστοσελίδα www.museduc.gr, στην ενότητα ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΥΛΙΚΑ, τα περισσότερα στα ΣΧΟΛΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ/ΥΛΙΚΑ και μόνο τα εκπαιδευτικά προγράμματα λογοτεχνίας στα ΑΛΛΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΥΛΙΚΑ.

εστίασαμε ιδιαίτερα στο να αναπτύσσουν τα παιδιά περιγραφές (ποιες ενέργειες έκαναν), αλλά και να επιχειρηματολογούν και να τεκμηριώνουν (γιατί επέλεξαν τις συγκεκριμένες ενέργειες, γιατί ήταν οι κατάλληλες για την επίλυση του συγκεκριμένου προβλήματος κ.λπ.). Κάθε αξιοποίηση ήταν σε συστηματική συνεργασία και αλληλεπίδραση με τους εκπαιδευτικούς. Αυτή η ιδέα της συνεργασίας και της αλληλεπίδρασης διαπερνούσε πολλές από τις ενέργειες του προγράμματος. Όπως ήδη αναφέρθηκε παραπάνω πρωταρχική μέριμνα, ξεκινώντας από τα μικρότερα παιδιά, ήταν το δέσιμο της ομάδας και η ανάπτυξη της μεταξύ τους συνεργασίας. Σε όλες τις δραστηριότητες που αναπτύσσονταν έμπαινε και η διάσταση της ομαδικής δουλειάς. Μιλώντας για τα μαθηματικά οι μαθητές και οι μαθήτριες αναλάμβαναν να ανταποκριθούν από κοινού σε δραστηριότητες του υλικού που αναφέρθηκε παραπάνω, αλληλεπιδρώντας μεταξύ τους, και στα πειράματα φυσικής να τα πραγματοποιήσουν από κοινού.

Μαθητές και μαθήτριες συνεργάζονται προκειμένου να ανταποκριθούν σε μαθηματικές δραστηριότητες

Μαθητές και μαθήτριες συνεργάζονται για την πραγματοποίηση πειραμάτων φυσικής

Στο πλαίσιο της αξιοποίησης διδακτικών προτάσεων για το μάθημα της λογοτεχνίας, στο πλαίσιο θερινών μαθημάτων αξιοποιούσαν επιλεγμένα κείμενα από το εκπαιδευτικό υλικό «Το παιχνίδι στη λογοτεχνία». Κατά τη διάρκεια μιας τέτοιας αξιοποίησης στα θερινά μαθήματα 2013 μίλησαν για τα παιχνίδια που ήξεραν, αλλά και για εκείνα που θα ήθελαν να μάθουν. Κι ενώ η αρχική ιδέα ήταν να παρουσιάσουν τα παιχνίδια που τους αρέσουν

και να γράψουν και τους κανόνες τους προκειμένου να φτιάξουν το 'βιβλίο των παιχνιδιών', εκείνα μπήκαν στο διαδίκτυο, επέλεξαν παιχνίδια που τους φάνηκαν ενδιαφέροντα, έγραψαν το λόγο της επιλογής τους, τα σχεδίασαν και έγραψαν και τους κανόνες των παιχνιδιών. Στη συνέχεια κάλεσαν τα παιδιά των μικρότερων τάξεων στην αυλή προκειμένου να τους τα μάθουν, όπως βλέπετε στην εικόνα που ακολουθεί.

Κάθε χρόνο εστιάζαμε σε μια πτυχή του Προγράμματος περισσότερο την προσοχή μας και το παρακολουθούσαμε πιο συστηματικά. Πέρσι, σε συνεργασία με τον Χ.Σακονίδη, καθηγητή της διδακτικής των μαθηματικών που είχε την ευθύνη της σχετικής δράσης, παρακολουθήσαμε συστηματικά την εξέλιξη της διδασκαλίας των μαθηματικών στην Στ' τάξη δύο σχολείων ορεινών χωριών, της Γλαύκης και του Κενταύρου, παρακολουθώντας αρκετά συχνά τα μαθήματα και συζητώντας με τους τρεις συνολικά εκπαιδευτικούς που τα ανέπτυσαν. Ήταν πολύ ενδιαφέρον να παρατηρούμε και να καταγράφουμε την εξέλιξη μαθητών και εκπαιδευτικών... Φέτος η εστίαση ήταν στην εξέλιξη προφορικού και γραπτού λόγου στην Α' δημοτικού.

Η συμβολή των παιδικών λογοτεχνικών βιβλίων

Ένα υλικό που αξιοποιήσαμε σε μεγάλη έκταση και με συστηματικό τρόπο με όλες τις ηλικίες, καθώς είναι εύκολα προσεγγίσιμο και αξιοποιήσιμο σε κάθε εκπαιδευτικό πλαίσιο, είναι τα παιδικά λογοτεχνικά βιβλία, δηλαδή βιβλία με παραμύθια και ιστορίες, ανάλογες με την ηλικία και την τάξη. Τα παραμύθια και οι ιστορίες αρέσουν σε όλα τα παιδιά και τους προσφέρουν πολλά όταν προσεγγιστούν με τρόπο που κινητοποιεί το ενδιαφέρον τους και πυροδοτεί την ενεργή συμμετοχή τους.

Για την ανάπτυξη της παρέμβασης με τα βιβλία αξιοποιήσαμε μια πρόταση της Emilia Ferreira, σημαντικής ερευνήτριας, που στο πλαίσιο της πιαζετιανής αντίληψης έχει πραγματοποιήσει πολλές και μακρόχρονες έρευνες σε σχέση με το πώς τα παιδιά κατακτούν το γραπτό λόγο. Λέει λοιπόν η Emilia Ferreira ότι τα παιδιά μαθαίνουν τη γραπτή γλώσσα όταν τους δίνονται συχνές ευκαιρίες επαφής με κείμενα, αλλά και η δυνατότητα να τα προσεγγίσουν από διαφορετικές οπτικές: του αναγνώστη, του συγγραφέα, του ηθοποιού, του κουκλοπαίχτη, του κατασκευαστή... Εν προκειμένω, μέσω αυτής της ενασχόλησης θέλαμε να ενισχύσουμε και τη συμμετοχή των παιδιών, καθώς η με κάθε τρόπο αναπαράσταση ιστοριών (δραματοποιήσεις, κουκλοθέατρο, photo story), καθώς και ο σχεδιασμός και κατασκευή σκηνικών και κουστουμιών για να επιτευχθούν τα παραπάνω ενθάρρυναν διαδικασίες σκέψης και αναδείκνυαν κατανοήσεις που στο συγκεκριμένο πλαίσιο δεν θα μπορούσαν να εκφραστούν μέσω της γλώσσας. Ωστόσο μέσω της ενίσχυσης της συμμετοχής επιδιώκαμε να υποστηρίξουμε τη βελτίωση της ικανότητας των παιδιών τόσο σε ό,τι αφορά την προφορική όσο και τη γραπτή ελληνική γλώσσα.

Θα σας παρουσιάσουμε πολύ συνοπτικά δύο παραδείγματα αυτής της δουλειάς: το ένα αφορά παρέμβαση στην Α΄ δημοτικού και το άλλο στην Στ΄ δημοτικού.

Στην Α΄ δημοτικού στο Μειονοτικό Δημοτικό Σχολείο Κενταύρου κατά το τρέχον σχολικό έτος ασχοληθήκαμε με τα κλασσικά παραμύθια, παραμύθια δηλαδή με λύκους, όπως:

- 'η κοκκινοσκουφίτσα',
- 'ο λύκος και τα τρία γουρουνάκια',
- 'ο λύκος και τα επτά κατσικάκια'

αλλά και με μεταγενέστερα παραμύθια που αξιοποιούν τις ιστορίες των κλασσικών παραμυθιών όπως π.χ.

- 'ο λύκος ξαναγύρισε' του Pennart ή 'τα τρία μικρά λυκάκια' του Τριβιζά.

Τα παιδιά:

- ✚ άκουσαν, είδαν σε video και προσπάθησαν να αφηγηθούν τα παραμύθια, με την εκπαιδευτικό να τους απευθύνει 'ανοιχτές ερωτήσεις' όταν ήταν στη θέση του αφηγητή ή του αναγνώστη της ιστορίας και περισσότερο διευκρινιστικές ερωτήσεις στη θέση του ακροατή ή του θεατή,
- ✚ δραματοποίησαν τις ιστορίες συζητώντας και σκεφτόμενα πώς θα κάνουν την αναπαράσταση και διαμορφώνοντας αυτοσχέδιες στολές και σκηνικά,

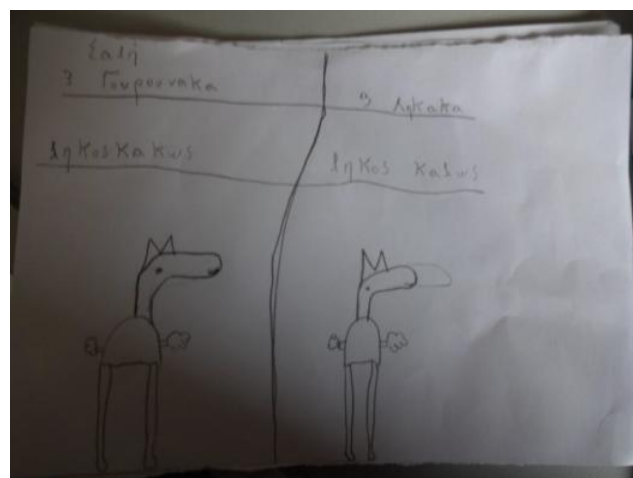
Η κοκκινσκουφίτσα που μαζεύει λουλούδια για τη γιαγιά της και ο λύκος που παραμονεύει...

✚ έπαιξαν κουκλοθέατρο, κατασκευάζοντας τα ίδια τις κούκλες και τα σκηνικά,

Οι ήρωες για να αναπαραστήσουν με κουκλοθέατρο το λύκο και τα τρία γουρουνάκια και τα σκηνικά για το παραμύθι της κοκκινσκουφίτσας

✚ έκαναν συγκρίσεις ως προς το ρόλο του λύκου και την αντιμετώπισή του στις διαφορετικές ιστορίες,

- ✚ δημιούργησαν μικρές ταινίες αξιοποιώντας το movie maker ή το photo story, έγραψαν τα δικά τους βιβλία, συχνά αξιοποιώντας φωτογραφίες από τις δραματοποιήσεις τους, αλλά και εικονογραφώντας, συχνά δίνοντας τη δική τους εκδοχή για την έκβαση της ιστορίας,

Σε αυτή την εκδοχή ο λύκος συνελήφθη για το κακό που έκανε στη γιαγιά και την κοκκινσκουφίτσα και μπήκε στη φυλακή

- ✓ κατασκεύασαν επιτραπέζια ή επιδαπέδια παιχνίδια

Όπως γράφουν οι εκπαιδευτικοί στις καταγραφές τους τα παιδιά εκδήλωναν όλο και μεγαλύτερο ενδιαφέρον για τα βιβλία και οι προσωπικές τους αφηγήσεις γίνονταν εκτενέστερες και περισσότερο εμπλουτισμένες σε ό,τι αφορά τη γραμματική τους δομή, π.χ. άρχισαν να χρησιμοποιούν υποτακτικό λόγο και όχι αποκλειστικά παρατακτική σύνταξη, άρχισαν να χρησιμοποιούν άρθρα και να επιτυγχάνουν περισσότερο τη συμφωνία ρήματος υποκειμένου. Στην αρχή αυτού του σχεδίου εργασίας σχετικά με την επεξεργασία κλασικών παραμυθιών είχαμε κάνει έναν τύπο παιγνιώδους δραστηριότητας με τα παιδιά στο πλαίσιο της οποίας θεωρούσαμε ότι μπορούν να αποτυπωθούν σε έναν βαθμό όσα έχουν κατακτήσει ως προς τον προφορικό και το γραπτό λόγο. Στις 17 Απριλίου, που ήταν το προτελευταίο μάθημα, σκοπεύαμε να επαναλάβουμε αυτή τη δραστηριότητα για να διαπιστώσουμε πιθανή τους εξέλιξη. Όμως την ημέρα εκείνη οργανώθηκε εκδρομή στην Τουρκία με αφορμή τα γενέθλια του προφήτη, έτσι η συμμετοχή των παιδιών ήταν πολύ μικρή. Ανατροπές τέτοιου τύπου ήταν συχνές και μάθαμε να συνυπάρχουμε και να παλεύουμε με αυτές.

Στην Στ' δημοτικού ασχοληθήκαμε περισσότερο με την Οδύσσεια, καθώς θεωρήσαμε ότι η γνωριμία των μαθητών με το μύθο, την πλοκή του, αλλά και η εξοικείωσή τους με τη σχετική ορολογία (αιιδός, ραψωδός κ.λπ) θα υποστήριζε τις κατανοήσεις τους στο σχετικό μάθημα της Α' γυμνασίου. Συνεργαστήκαμε με τη Μ.Ντεκάστρο, που διαμόρφωσε σχετικό πρόγραμμα γι αυτή την επεξεργασία στηριγμένο στην «Οδύσσεια» της Σ.Ζαραμπούκα². Στις περισσότερες τάξεις οι εκπαιδευτικοί και τα παιδιά εκτός από το βιβλίο είδαν σχετικές ταινίες, διάβασαν τις ίδιες ιστορίες και από άλλα βιβλία και κόμιξ και ανέπτυξαν δραστηριότητες πολύ πέρα από αυτές που υπάρχουν στο προτεινόμενο υλικό:

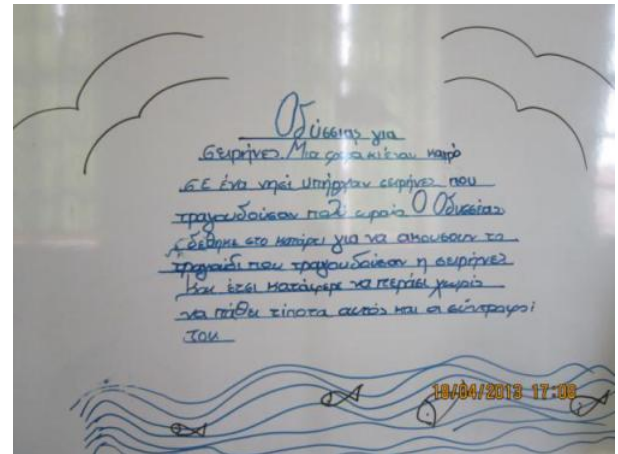
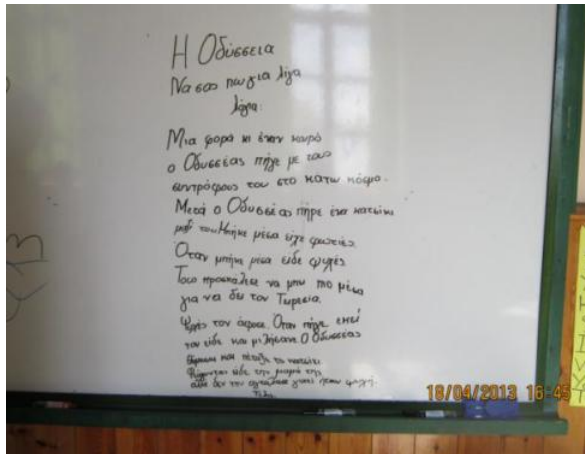
- ✓ αναπαρέστησαν σκηνές, διαμορφώνοντας αυτοσχέδια κουστούμια και αξιοποιώντας με ευρηματικό τρόπο καθημερινά υλικά,

- ✓ έστησαν 'παγωμένες εικόνες', με βάση τις οποίες αναδιηγήθηκαν ή/και ξαναέγραψαν μέρη του μύθου, για να φτιάξουν τα δικά τους βιβλία,

² Βλ. εκπαιδευτικά προγράμματα λογοτεχνίας στο www.museduc.gr, ΑΛΛΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΥΛΙΚΑ.

Ξαφνικά οι σύντροφοι του Οδυσσεά μεταμορφώνονται γουρουνάκια και η μάγισσα γελάει από ευχαρίστηση!!

Αργότερα οι σύντροφοι του Οδυσσεά κουρασμένοι κοιμούνται στην παραλία.

Τους έδεσε στο καράβι για να μην φύγουν

✓ διαμόρφωσαν κρυπτόλεξα ή/και σταυρόλεξα και τα έστειλε το ένα τμήμα στο άλλο

Το κρυπτόλεξο της Οδυσσεΐας

Υ	Ν	Σ	Σ	Μ	Λ	Π	Ρ	Λ	Ν	Β	Ζ	Υ	Φ	Ξ	Ε	Η	Σ	Θ	Χ	Ι	
Ε	Σ	Ι	Θ	Α	Γ	Ω	Β	Ι	Π	Γ	Ω	Ν	Θ								
Ρ	Μ	Θ	Π	Η	Ρ	Θ	Σ	Π	Α	Υ	Τ	Η	Ψ	Β	Ι	Τ	Χ	Α	Α	Γ	Ε
Π	Ν	Α	Π	Α	Λ	Υ	Μ	Π	Ρ	Λ	Ρ	Υ	Θ	Ξ	Λ	Τ	Ν	Ν	Τ	Τ	Π
Ρ	Λ	Κ	Ο	Μ	Κ	Η	Τ	Ι	Α	Α	Β	Λ	Κ	Ψ	Ο	Ι	Χ	Θ	Υ	Υ	Α
Σ	Ξ	Η	Α	Δ	Σ	Φ	Ο	Ζ	Κ	Θ	Λ	Ψ	Χ	Δ	Θ	Π	Ν	Λ	Ζ	Α	
Υ	Κ	Ο	Μ	Ν	Δ	Σ	Π	Α	Ρ	Τ	Α	Ο	Λ	Υ	Ρ	Μ	Λ	Ψ	Π		
Τ	Θ	Φ	Ι	Υ	Τ	Ο	Μ	Ξ	Υ	Λ	Α	Χ	Σ	Π	Τ	Ξ	Χ	Λ	Μ		
Ο	Τ	Ξ	Α	Ν	Θ	Π	Λ	Ξ	Ν	Σ	Ο	Η	Σ	Ρ	Χ	Μ	Ν	Ν	Σ		
Κ	Μ	Ζ	Ω	Υ	Μ	Κ	Ξ	Π	Τ	Σ	Ε	Ζ	Α	Ν	Μ	Μ					
Δ	Π	Α	Ρ	Κ	Ο	Λ	Ο	Μ	Η	Ρ	Ο	Σ									
Ζ	Τ	Ο	Υ	Τ	Ρ	Χ	Η	Λ	Ο	Π	Ρ										
Θ	Σ	Η	Β	Τ	Α	Β	Τ	Σ	Ρ	Β	Τ	Ο	Η	Π	Ν	Λ	Α	Ρ	Α		
Ι	Γ	Α	Τ	Μ	Φ	Ο	Ξ	Τ	Φ	Π	Χ										
Α	Α	Β	Ε	Θ	Ι	Α	Ο	Ψ	Ρ	Ν	Ρ	Μ	Α	Κ	Λ	Γ	Α	Γ	Π	Α	
Ν	Γ	Λ	Ζ	Π	Θ	Ξ	Π	Χ	Ι	Λ	Ξ	Η	Λ	Β	Α	Κ	Ψ	Ρ	Ι	Η	
Θ	Η	Ξ	Μ	Ξ	Φ	Ζ	Ζ	Ο	Υ	Ξ	Ζ	Λ	Γ	Δ	Γ	Ν	Λ	Χ	Η	Η	
Γ	Ο	Π	Π	Β	Ι	Ν	Λ	Α	Σ	Π	Ρ	Ξ	Υ	Τ	Η	Μ	Ζ	Α	Ρ	Σ	

Εδώ μέσα
κρυβονται
7 λέξεις
της Οδυσσειας
Μπορείς να τις
βρεις όλες;

- 1 Ο δσος του Οδυσσεΐ
είναι.....
- 2 Η γυναίκα Ελένη έμεν
.....
- 3 Η πατρίδα του Οδυσσεΐ
είναι.....
- 4 Ο ποιο έδωκεν ραβδί
είναι.....
- 5 Ο ποιο έδωκεν ραβδί
στην Ελλάδα είναι.....
- 6 Ο ηρώνας ραβδός είναι
.....
- 7 Ο ηρώνας της Γροΐα
είναι.....

Κεχαγία
Εμψ

Καραχούς
Σάνη

ακροστοιχίδα μας.

1. □ □ Ο □ □

2. Μ □ □ □ □ □ □

3. Η □ □

4. Ρ □ □ □ □ □ □ □

5. □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □

6. □ □ □ □

1. Εκεί όπου πολέμισαν
2. Ο άντρας της γυναίκας Ελένης.
3. Η γυναίκα του Δία
4. Κρατάει ραβδί και δίνει τα ποιήματα
5. Ο αδερφός του Μενέλαου
6. Ο Θεός του ποζήμου.

Λενήμ
Μελίς

Μπορείς να την βρεις;

Καλή διασκέδαση!!

Η γυναίκα

Ελένη

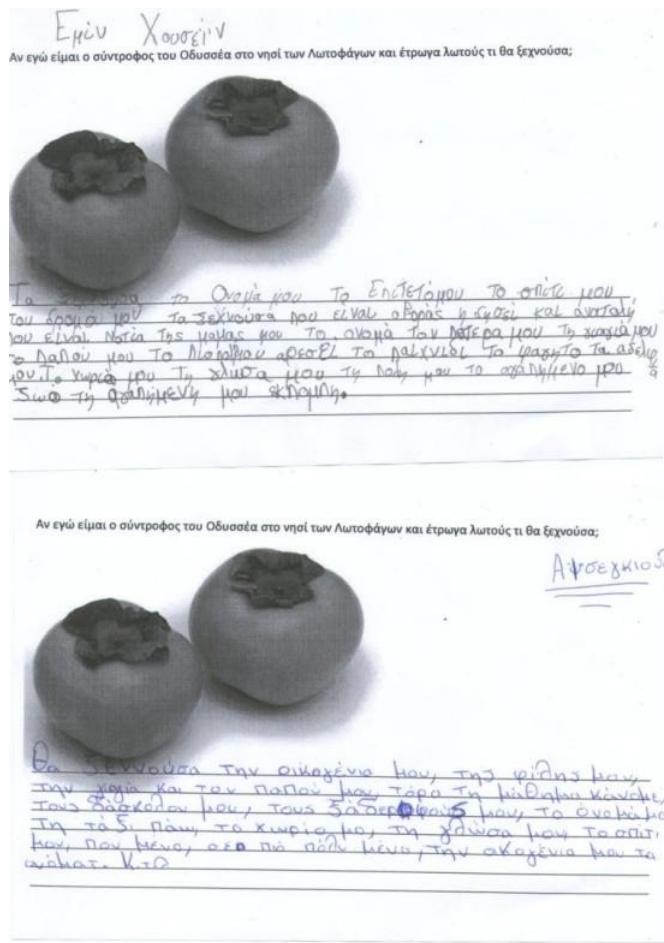
- ✓ κατασκεύασαν επιτραπέζια και επιδαπέδια παιχνίδια και τα έπαιξαν

- ✓ μελέτησαν και έφτιαξαν χάρτες ακολουθώντας το ταξίδι του Οδυσσέα

- οδηγήθηκαν στη γραπτή παραγωγή διαφορετικών κειμενικών ειδών. Εκτός από τις αφηγήσεις, που κάποιες παρουσιάστηκαν σε εικόνες παραπάνω, ασχολήθηκαν με:
  - περιγραφή** (π.χ. του Κύκλωπα, των Σειρήνων, του Κάτω Κόσμου)
  - οδηγίες** (π.χ. η Κίρκη δίνει οδηγίες για το πώς θα φτάσουν στον Άδη, η Καλυψώ δίνει οδηγίες στον Οδυσσέα για το πώς θα φτιάξει τη σχεδία του)
  - ημερολόγιο** (π.χ. αν ο Οδυσσέας και οι σύντροφοί του κρατούσαν ημερολόγιο τι θα έγραφαν)
  - πρόσκληση** (π.χ. Ο Δίας φτιάχνει πρόσκληση για συμβούλιο των θεών)
- συμπλήρωσαν φυλλάδια με πιο «σχολικές», πρωτότυπες ωστόσο εργασίες όπως αυτή που φαίνεται στην εικόνα που ακολουθεί: Αν ήμουν σύντροφος του Οδυσσέα και έτρωγα λωτούς τι θα ξεχνούσα...

3

Η Οδύσεια δεν ήταν ένα εύκολο κείμενο, ούτε καν η Οδύσεια της Ζαραμπούκα, στην οποία κυρίως στηριχθήκαμε. Ωστόσο με τον τρόπο που προσεγγίστηκε τα παιδιά, σε διαφορετικά εκπαιδευτικά πλαίσια, κινητοποιήθηκαν. Η επιλογή κειμένων νοητικά απαιτητικών εκτιμήθηκε ότι μπορούσε να συμβάλει στην κινητοποίηση των παιδιών. Η παράλληλη πλαίσιακή στήριξη των κειμένων είτε μέσω του ίδιου του υλικού (πολυτροπικότητα, εικόνες, κινούμενες εικόνες) είτε μέσω των εκπαιδευτικών προσεγγίσεων (δραματοποιήσεις, φωτοϊστορίες κλπ) (Cummins, 2005) συνέβαλε ώστε οι μαθητές να μπορέσουν να τα επεξεργαστούν, απολαμβάνοντας την ίδια τη διαδικασία. Έτσι, ως προς τα βιβλία που αποτέλεσαν το βασικό υλικό των μαθημάτων των μεσαίων αλλά και των μεγαλύτερων τάξεων του Δημοτικού, επιλέχθηκαν βιβλία με ενδιαφέρον και όχι απλοϊκό περιεχόμενο, με ενδιαφέρουσα εικονογράφηση, που προσφέρονταν για ανοιχτές και

³ Οι εικόνες που συνδέονται με την Οδύσεια, τόσο αυτές στις οποίες αποτυπώνεται ο τρόπος που προσπάθησαν να αναπαραστήσουν τις σκηνές, όσο και οι άλλες στις οποίες αποτυπώνονται γραπτές παραγωγές των παιδιών, προέρχονται από δραστηριότητες που αναπτύχθηκαν σε διαφορετικές σχολικές χρονιές το 1^ο Δημοτικό Σχολείο Ξάνθης και Μειονοτικά Δημοτικά Σχολεία Σμίνθης, Σουνίου και Κενταύρου του νομού Ξάνθης και 2^ο Μειονοτικό Κομοτηνής, του νομού Ροδόπης.

δημιουργικές δραστηριότητες, όπως παράλληλες ή/και συγκριτικές αναγνώσεις, δραστηριότητες που επέκτειναν ή/και ανέτρεπαν την ιστορία του βιβλίου, δημιουργία παραγωγών αντίστοιχων με το βιβλίο κλπ..

Σχετικά με την εξέλιξη των παιδιών

Στοιχεία για την εξέλιξη των παιδιών έχουμε από τις συστηματικές καταγραφές των εκπαιδευτικών και από τις γραπτές παραγωγές των παιδιών, οι οποίες σε κάποιες φάσεις συγκεντρώθηκαν και μελετήθηκαν συστηματικότερα.

Από τις παραγωγές προκύπτει ότι τα κείμενα των παιδιών βελτιώνονται στην πορεία των μαθημάτων :

- ✓ ως προς την ποσότητα παραγωγής λόγου
- ✓ ως προς την ποιότητα του λόγου, καθώς τα παιδιά φάνηκε να τηρούν όλο και περισσότερο τις επικοινωνιακές συμβάσεις και τους κανόνες του κειμενικού είδους που παρήγαγαν
- ✓ Σταδιακά τα κείμενα γίνονται όλο και πιο ενδιαφέροντα και προκλητικά ως προς το περιεχόμενο, εμπλέκουν πολλές μορφές αναπαράστασης (πολυτροπικά), ενώ παράλληλα περιέχουν πιο σύνθετες συντακτικές δομές, μεγαλύτερες προτάσεις και είναι περισσότερο εμπλουτισμένα ως προς το λεξιλόγιό τους.
- ✓ Από τις καταγραφές των εκπαιδευτικών προκύπτει, εκτός από την εξέλιξη ως προς την παραγωγή και κατανόηση –προφορική και γραπτή- και η μεγάλη **ενεργοποίηση και συμμετοχή** των μαθητών
- *«Οι μαθητές είναι εξαιρετικά πρόθυμοι να ασχοληθούν με κάθε δραστηριότητα. Όλοι ήθελαν να διαβάσουν, οι περισσότεροι να γράψουν(!). Δείχνουν αρκετό ενδιαφέρον ως προς την πλοκή του βιβλίου. ... Ενθουσιάστηκαν και με ζήλο κατέγραψαν τις ιδέες τους ιδιαίτερα στην δεύτερη στήλη, που χρειαζόταν και φαντασία.» (1^ο Μειον.Δ.Σ. Ξ., Α. Η.)*
- *«Και οι ερωτήσεις και το λεξικό **κινητοποίησαν** τα παιδιά. Στις ερωτήσεις που έφτιαξαν μετά τα παιδιά από μόνα τους ζήτησαν να βάλουν δύσκολες λέξεις, κάτι που δείχνει την **ενεργή εμπλοκή** τους στη διαδικασία». (Μειον. Κέντ. Δ. Καλ)*

Καθώς επίσης και **ενδυνάμωση** και η βελτίωση της **αυτοπεποίθησής** τους

- *«Σ' αυτό το μάθημα, κατάφερα να προσελκύσω το ενδιαφέρον όλων των παιδιών, ιδιαίτερα με το παιχνίδι. Ακόμη και οι πιο αδύναμοι μαθητές/τριες, είχαν την ευκαιρία να διατυπώσουν ελεύθερα τις ιδέες τους και να νιώσουν πιο σίγουροι για τον εαυτό τους!!!» (Μειον.Δ.Σ. Κέντ. Ει. Γκ.)*

- *«Στα παιδιά άρεσαν πάρα πολύ οι δραστηριότητες με τη φωτογραφική μηχανή και τους φάνηκαν επίσης πολύ αστείες οι ιστορίες που έφτιαξαν με τις τυχαίες λέξεις. Κάθε φορά μιλάνε και γράφουν με όλο και περισσότερη αυτοπεποίθηση» (1^ο Μειον. Δ.Σ. Ξ., Σ. Κ.)*
- *«Τα παιδιά έχουν ξεκινήσει να γράφουν μόνα τους, συμμετέχουν αυθόρμητα και λένε αυτό που σκέπτονται. Δεν είναι διστακτικά όπως ήταν στην αρχή» (1^ο Μειον. Κιμ, Χ. Αρ.)*
- *«Χάρηκα ιδιαίτερα που είδα την Ε. και την Α. να απελευθερώνονται τόσο πολύ και να συμμετέχουν στη συζήτηση αλλά και να αλληλεπιδρούν με τους υπόλοιπους!» (Μειον. Δ.Σ. Αρρ., Ζ. Λ.)*

Αντί συμπερασμάτων

Όλα τα δεδομένα που συγκεντρώθηκαν στο πλαίσιο των τελευταίων τεσσάρων χρόνων της παρέμβασης αναδεικνύουν ότι τα μαθήματα του Προγράμματος συμβάλλουν στην εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας από τα παιδιά, αλλά και στην κοινωνική τους ενδυνάμωση. Όπου κατέστη εφικτό να έχουμε συνεργασία με τους δασκάλους του πρωινού σχολείου διαπιστώσαμε ότι η συμμετοχή των παιδιών αυξήθηκε και στο πλαίσιο των πρωινών μαθημάτων.

Βασική βέβαια προϋπόθεση για την επιτυχία του εγχειρήματος ήταν η υιοθέτηση από τη μεριά των εκπαιδευτικών παιδαγωγικών προσεγγίσεων που ενθαρρύνουν την ανάπτυξη της σκέψης, διαμορφώνουν συνθήκες επίλυσης πραγματικών προβλημάτων και το πλαίσιο για την ανάπτυξη κοινωνικών αλληλεπιδράσεων, κάτι που έγινε σταδιακά μέσα από συστηματική επιμόρφωση και διαρκή συνεργασία μαζί τους, όπως ειπώθηκε ήδη. Η εκπαιδευτική αυτή παρέμβαση κατά τη γνώμη μας αποτέλεσε για όλους όσους ενεπλάκησαν σε αυτήν ένα πολύ ενδιαφέρον πεδίο σκέψεων, ανταλλαγών και αλληλεπιδράσεων.